

Přestavba: když reformy děsily režim

13.5.2026 - Petra Jungwirthová | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

V sídle Ústavu pro studium totalitních režimů v pražském Paláci Archa se v úterý 12. května 2026 konala mezinárodní konference Přestavba v Československu. Jednodenní odborné setkání nabídlo komplexní sondu do politického, společenského i ekonomického života Československa ve druhé polovině 80. let a zaměřilo se na období zásadních proměn spojených s nástupem Michaila Gorbačova a jeho reformní politiky.

Cílem konference bylo otevřít odbornou debatu o podobě a limitech přestavby v československém prostředí – tedy o tom, jaké změny byl režim ochoten připustit, jak na ně reagovala společnost i opozice a zda šlo o autentickou reformu, nebo spíše o řízený proces shora. Odborným garantem byl historik **Jan Kalous**, který zdůraznil význam tématu pro současné poznání nedávných dějin a připomněl, že přestavba patří k nejdiskutovanějším fenoménům výzkumu posledních desetiletí. Ředitel **Ústavu pro studium totalitních režimů Ladislav Kudrna** ve svém vystoupení i v rámci celkové koncepce konference upozornil, že druhá polovina 80. let představovala klíčové období, kdy se komunistický režim ocitl pod tlakem zvenčí i zevnitř. Jakešovo vedení podle něj vnímalo přestavbu a otevřenost jako hrozbu – nikoli jako příležitost k reformě. Přežití režimu bylo podle tehdejších předstev spojeno spíše s nehybností než se skutečnou transformací společnosti.

„Jak se Moskva stala největším nepřítelem komunistického režimu ...“

Program konference se věnoval několika tematickým okruhům – od mezinárodního kontextu gorbačovské perestrojky přes její dopady na státy východního bloku až po konkrétní projevy přestavby v Československu. Zvláštní pozornost byla věnována rozporům mezi deklarovanými reformními cíli a jejich reálným naplňováním, stejně jako strategiím vedení KSČ či roli bezpečnostního aparátu v závěrečné fázi režimu. Vrchol programu představoval třetí blok *Československé realie a přestavba*, který moderoval **Jan Kalous**. Právě zde zazněly klíčové příspěvky, které zásadně přispěly k pochopení vnitřních mechanismů pozdně socialistického režimu.

Zásadní interpretaci nabídl **Ladislav Kudrna** ve svém referátu *Miloš Jakeš a přestavba: Jak se Moskva stala největším nepřítelem komunistického režimu*. Zaměřil se na proměnu vztahu mezi československým vedením a Sovětským svazem a na paradoxní situaci, v níž se ocitl generální tajemník KSČ Miloš Jakeš. Ředitel **Ústavu pro studium totalitních režimů** ukázal, že zatímco sovětské vedení prosazovalo reformy, československá komunistická elita je vnímala jako přímé ohrožení vlastní moci. Moskva, tradičně považovaná za garanta stability režimu, se tak v očích pražského vedení postupně proměnila v destabilizující prvek. Perestrojka nebyla přijímána jako inspirace, ale jako riziko, které bylo třeba kontrolovat a brzdit. Tento postoj vedl k rostoucí izolaci československého vedení – nejen vůči vlastní společnosti, ale i vůči samotnému sovětskému centru. Na Kudrnův strukturální pohled navázal **Kamil Nedvědický** s příspěvkem *Funkcionáři KSČ a „Přestavba“*. Zpětná stylizace na příkladu nepublikovaných pamětí Rudolfa Hegenbarta. Jeho analýza se soustředila na to, jak bývalí komunističtí funkcionáři po roce 1989 reinterpretovali vlastní roli v období přestavby. Ústřední postavou byl Rudolf Hegenbart, jehož dosud nepublikované paměti poskytly jedinečný materiál k analýze. Nedvědický ukázal, že Hegenbart ve svých vzpomínkách prezentoval své postoje jako reformní a progresivní, přestože dobové dokumenty svědčily spíše o opatrnosti a loajalitě k oficiální linii. Tento rozpor interpretoval jako příklad širšího fenoménu „zpětné stylizace“, kdy si aktéři bývalého režimu přizpůsobovali vlastní minulost novým společenským a politickým podmínkám. Blok doplnil také slovenský historik Peter Jašek, který

analyzoval postoj představitele tvrdé normalizační linie Vasilu Bilaka. Jeho příspěvek poukázal na přetrvávající kontinuitu konzervativního myšlení uvnitř KSČ i v době, kdy se režim již postupně rozkládal.

Konference ukázala, že přestavba v československém kontextu nebyla jednotným ani přímočarým procesem. Naopak odhalila hluboké rozpory uvnitř vládnoucí elity i mezi režimem a společností. Zvláště příspěvky **Ladislava Kudrny** a **Kamila Nedvědického** zdůraznily, že vedle vnějších tlaků sehrála zásadní roli i vnitřní nejistota, ideologická rigidita a následná snaha aktérů minulost reinterpretovat. **Ústav pro studium totalitních režimů** touto konferencí opět potvrdil svou roli jedné z klíčových institucí, které se systematicky věnují výzkumu moderních dějin a přispívají k porozumění mechanismům moci, jež formovaly podobu současné společnosti.

AUTOR: **PETRA JUNGWIRTHOVÁ**

FOTO: **ÚSTR / Vendulka Prchalová**

Související:

- Záznam celé konference Přestavba v Československu na kanálu YouTube

<https://www.ustrcr.cz/prestavba-kdyz-reformy-desily-rezim>